युवा पिढी आणि शेती: प्रमुख आव्हाने आणि ठोस उपाय

'युवा आणि शेती: प्रमुख आव्हाने आणि ठोस उपाय' यावरील प्रकाशनात तरुणांना शेतीत पुन्हा कसे गुंतवायचे याची वास्तविक उदाहरणे दिली आहेत. ग्रामीण भागातील तरुणांना शेतीत गुंतण्यासाठी आणि पर्यावरणपूरक उत्पादन पद्धतींचा अवलंब करण्यासाठी आवश्यक असलेले कौशल्य आणि अंतर्दृष्टी तयार करण्यासाठी विशिष्ठ शैक्षणिक कार्यक्रमांद्वारे हे घडू शकते. प्रकाशनाचा कार्यकारी सारांश येथे सादर केला आहे.

२०५० पर्यंत जागतिक लोकसंख्या ९ अब्जांपर्यंत वाढण्याची अपेक्षा आहे, ज्यामध्ये तरुणांचा (१५-२४ वयोगटातील) वाटा या एकूण लोकसंख्येच्या सुमारे १४ टक्के असेल. जगातील युवा समूह वाढण्याची अपेक्षा असली तरी, तरुणांसाठी रोजगार आणि उद्योजकीय संधी - विशेषतः विकसनशील देशांच्या आर्थिकदृष्ट्या कमकुवत ग्रामीण भागात राहणाऱ्यांसाठी - मर्यादित, कमी पगारी आणि निकृष्ट दर्जाचे राहतील. ग्रामीण तरुणांसाठी उपजीविकेच्या संधींचा स्रोत म्हणून काम करण्याची कृषी क्षेत्राची क्षमता ओळखून, २०११ मध्ये ग्रामीण युवकांना कृषी उपक्रमांमध्ये प्रवेश सुलभ करण्यासाठी एक संयुक्त (MIJARC/FAO/IFAD) प्रकल्प राबविण्यात आला, ज्यामुळे ग्रामीण युवकांचा या क्षेत्रातील सहभाग वाढण्याच्या संदर्भात आव्हाने आणि संधींचे मूल्यांकन केले गेले. प्रकल्पादरम्यान, सहा प्रमुख आव्हाने ओळखली गेली. प्रत्येक आव्हानासाठी, हे प्रकाशन संबंधित केस स्टडीजची मालिका सादर करते जे या आव्हानावर मात कशी करता येईल याची उदाहरणे समोर आणतात.

ओळखले जाणारे पहिले प्रमुख आव्हान म्हणजे तरुणांना ज्ञान, माहिती आणि शिक्षणाची अपुरी उपलब्धता डप्रकरण १. कमी आणि अपुरे शिक्षण उत्पादकता आणि कौशल्ये संपादन करण्यास मर्यादित ठरते, तर ज्ञान आणि माहितीची अपुरी उपलब्धता उद्योजकीय उपक्रमांच्या विकासात अडथळा आणू शकते. विशेषतः विकसनशील देशांमध्ये, तरुण ग्रामीण महिलांना शिक्षणाची उपलब्धता सुधारण्याची आणि ग्रामीण शिक्षणात कृषी कौशल्ये अधिक सामान्यपणे समाविष्ट करण्याची एक वेगळी गरज आहे. पदवीधरांची कौशल्ये ग्रामीण कामगार बाजारपेठांच्या गरजा पूर्ण करतात याची खात्री करण्यासाठी कृषी प्रशिक्षण आणि शिक्षण देखील अनुकूलित केले पाहिजे. कंबोडिया, युगांडा, सेंट लुसिया, पाकिस्तान, मादागास्कर, ब्राझील, घाना, केनिया, रवांडा आणि झांबिया येथील केस स्टडीज हे घडवून आणण्याचे नाविन्यपूर्ण मार्ग दाखवतात.

प्रकल्पादरम्यान ओळखले जाणारे दुसरे आव्हान म्हणजे तरुणांना जमिनीची मर्यादित उपलब्धता डप्रकरण २. शेती सुरू करण्यासाठी जमिनीची उपलब्धता मूलभूत असली तरी, तरुणांना ती मिळवणे अनेकदा कठीण असू शकते. विकसनशील देशांमधील वारसा कायदे आणि रीतिरिवाजांमुळे अनेकदा तरुणींना जमीन हस्तांतरित करणे समस्याप्रधान बनते आणि म्हणूनच त्यात सुधारणांची आवश्यकता आहे. तरुणांना जमीन मिळविण्यास मदत करण्यासाठी कर्जे देखील आवश्यक आहेत, तर ज्या भाडेपट्ट्याद्वारे तरुणांना जमिनीची उपलब्धता मिळते - जरी मालकी नाही - ती देखील प्रभावी ठरू शकते. फिलीपिन्स, बुर्किना फासो, इथिओपिया, मेक्सिको, इजिप्त आणि युगांडा येथील केस स्टडीजमध्ये तरुणांना जमिनीची उपलब्धता सुधारण्याचे संभाव्य मार्ग अधोरेखित केले आहेत.

वित्तीय सेवांमध्ये अपुरी उपलब्धता डप्रकरण ३. हे तिसरे प्रमुख आव्हान म्हणून ओळखले गेले. बहुतेक वित्तीय सेवा प्रदाते ग्रामीण तरुणांना त्यांच्या सेवा - कर्ज, बचत आणि विमा यासह - प्रदान करण्यास कचरतात कारण त्यांच्याकडे तारण आणि आर्थिक साक्षरता नाही, यासह इतर कारणांमुळे. तरुणांना पुरवलेल्या आर्थिक उत्पादनांचा प्रचार, मार्गदर्शन कार्यक्रम आणि स्टार्ट-अप निधी संधी या सर्व गोष्टी या समस्येचे निराकरण करण्यास मदत करू शकतात. तरुणांना अनौपचारिक बचत क्लबमध्ये गटबद्ध होण्यास प्रोत्साहित करणे देखील या संदर्भात उपयुक्त ठरू शकते. फ्रान्स, कॅनडा, युगांडा, मोल्दोव्हा, सेनेगल, कंबोडिया, बांगलादेश आणि ग्रेनाडा येथील केस स्टडीज धोरणकर्ते आणि विकास अभ्यासकांसाठी ग्रामीण तरुणांचा वित्तीय सेवांमध्ये प्रवेश कसा सुधारता येईल याची उदाहरणे देतात.

शेतीमध्ये तरुणांचा सहभाग बळकट करण्यासाठी हरित नोकऱ्या मिळवण्यात येणाऱ्या अडचणी डप्रकरण ४. हे चौथे आव्हान म्हणून ओळखले गेले. हरित नोकऱ्या दीर्घकाळात अधिक शाश्वत उपजीविका प्रदान करू शकतात आणि अधिक श्रम-केंद्रित असू शकतात आणि शेवटी अधिक मूल्यवर्धित असू शकतात. तथापि, ग्रामीण तरुणांकडे हरित अर्थव्यवस्थेत सहभागी होण्यासाठी कौशल्ये (किंवा आवश्यक कौशल्य-अपग्रेडिंग संधींमध्ये प्रवेश) नसू शकतात. या कौशल्यांच्या विसंगतीचे निराकरण करण्यासाठी औपचारिक आणि अनौपचारिक नोकरीवरील प्रशिक्षणासह - शिक्षण आणि प्रशिक्षणात तरुणांचा प्रवेश सुधारणे आवश्यक आहे. झांझिबार द्वीपसमूह, रवांडा, चीन, युनायटेड स्टेट्स, बहामास, केनिया आणि युगांडा येथील केस स्टडीज शेतीमध्ये हरित नोकऱ्या निर्माण करण्यासाठी आवश्यक असलेल्या कौशल्ये आणि संधींमध्ये तरुणांचा प्रवेश सुधारण्याचे नाविन्यपूर्ण मार्ग दर्शवितात.

पाचवे प्रमुख आव्हान ओळखले गेले ते म्हणजे तरुणांना बाजारपेठेपर्यंत मर्यादित प्रवेश डप्रकरण ५, कारण अशा प्रवेशाशिवाय तरुण व्यवहार्य आणि शाश्वत कृषी उपक्रमांमध्ये सहभागी होऊ शकणार नाहीत. सुपरमार्केटच्या वाढत्या आंतरराष्ट्रीय प्रभावामुळे

आणि त्यांच्या पुरवठा साखळींच्या कठोर मानकांमुळे तरुणांसाठी बाजारपेठेपर्यंत पोहोचणे आणखी कठीण होत चालले आहे. विकसनशील देशांमधील तरुण ग्रामीण महिलांना बाजारपेठेपर्यंत पोहोचण्यात अतिरिक्त अडचणींचा सामना करावा लागतो, कारण काहीवेळा सांस्कृतिक नियमांमुळे त्यांच्या हालचालींचे स्वातंत्र्य मर्यादित होते. शिक्षण, प्रशिक्षण आणि बाजारपेठेतील माहितीची उपलब्धता सुधारल्याने तरुणांना बाजारपेठांमध्ये प्रवेश सुलभ होऊ शकतो, ज्यामध्ये विशिष्ट बाजारपेठा तरुण शेतकऱ्यांसाठी विशेषतः महत्त्वपूर्ण संधी देतात. (युवा) उत्पादक गटांमध्ये त्यांचा सहभाग सुलभ करणे या संदर्भात देखील तितकेच फायदेशीर ठरू शकते. केनिया, घाना, दक्षिण युरोप, युनायटेड स्टेट्स, टांझानिया, कोलंबिया आणि बेनिन येथील केस स्टडीज हे सर्व उदाहरणे देतात की तरुणांना बाजारपेठांमध्ये प्रवेश कसा निर्माण करता येतो.

सहावे आव्हान म्हणजे धोरणात्मक संवादात तरुणांचा मर्यादित सहभाग डप्रकरण ६. धोरण प्रक्रियेदरम्यान बऱ्याचदा तरुणांचे आवाज ऐकले जात नाहीत आणि त्यामुळे त्यांच्या जटिल आणि बहुआयामी गरजा पूर्ण होत नाहीत. धोरणे अनेकदा तरुणांच्या विविधतेचा विचार करण्यात अपयशी ठरतात आणि त्यामुळे त्यांना प्रभावी पाठिंबा देत नाहीत. यावर उपाय म्हणून, तरुणांना त्यांचे आवाज ऐकले जातील याची खात्री करण्यासाठी सामूहिक कृतीसाठी आवश्यक कौशल्ये आणि क्षमतांची आवश्यकता असते. धोरणकर्त्यांनी स्वतःही धोरणनिर्मिती प्रक्रियेत तरुणांना सक्रियपणे सहभागी करून घेतले पाहिजे.

टोगो, नेपाळ आणि ब्राझीलमधील केस स्टडीज तसेच आफ्रिका आणि युरोपमधील प्रादेशिक-स्तरीय उदाहरणे, तरुणांना त्यांच्यावर सर्वाधिक परिणाम करणाऱ्या धोरणांना आकार देण्याचे मार्ग अधोरेखित करतात. या सहा प्रमुख आव्हानांना तोंड देणे हे कृषी क्षेत्रात तरुणांचा सहभाग वाढवण्यासाठी आणि शेवटी या मोठ्या आणि वाढत्या लोकसंख्याशास्त्राच्या महत्त्वपूर्ण अप्रयुक्त क्षमतेला तोंड देण्यासाठी महत्त्वाचे ठरेल. विशेषतः विकसनशील देशांमध्ये, शेतीमध्ये तरुणांच्या सहभागास सुलभ करणे हे तरुण आणि प्रौढ दोघांमध्येही व्यापक ग्रामीण दारिद्र्य कमी करण्यास चालना देण्याची क्षमता आहे. जरी ही आव्हाने गुंतागुंतीची आणि एकमेकांशी जोडलेली असली तरी, केस स्टडीजमधून अनेक महत्त्वाचे निष्कर्ष काढले जाऊ शकतात: तरुणांना योग्य माहिती उपलब्ध आहे याची खात्री करणे अत्यंत महत्त्वाचे आहे; तरुणांना अधिक आधुनिक कृषी क्षेत्राच्या गरजांना प्रतिसाद देण्यासाठी एकात्मिक प्रशिक्षण दृष्टिकोन आवश्यक आहेत; आधुनिक माहिती आणि संप्रेषण तंत्रज्ञान मोठी क्षमता प्रदान करते; सामूहिक कृतीसाठी त्यांची क्षमता सुधारण्यासाठी तरुणांना संघटित करण्याची आणि एकत्र आणण्याची एक वेगळी गरज आहे; तरुणांना कृषी क्षेत्रात प्रवेश करण्यासाठी आवश्यक असलेले अतिरिक्त प्रोत्साहन देण्यासाठी युवा विशिष्ट प्रकल्प आणि कार्यक्रम प्रभावी ठरू शकतात; आणि तरुणांना भेडसावणाऱ्या मुख्य आव्हानांना प्रभावीपणे तोंड देण्यासाठी धोरणकर्ते आणि विकास व्यावसायिकांकडून सुसंगत आणि एकात्मिक प्रतिसाद आवश्यक आहे. खरंच, कृषी क्षेत्रात तरुणांचा सहभाग वाढवण्यासाठी समन्वित प्रतिसाद पूर्वीपेक्षा जास्त महत्त्वाचा आहे, कारण वाढती जागतिक लोकसंख्या आणि घटती कृषी उत्पादकता वाढ यामुळे तरुणांनी स्वतःसाठी आणि भावी पिढ्यांसाठी अन्न-सुरक्षित भविष्य सुनिश्चित करण्यात महत्त्वाची भूमिका बजावली पाहिजे.

टीप: हा मूळ प्रकाशन, एफएओ , युवा आणि शेती: प्रमुख आव्हाने आणि ठोस उपायांचा कार्यकारी सारांश आहे, जो संयुक्त राष्ट्रांच्या अन्न आणि कृषी संघटनेने (FAO) कृषी आणि ग्रामीण सहकार्य केंद्र (CTA) आणि आंतरराष्ट्रीय कृषी विकास निधी (IFAD), २०१४ यांच्या सहकार्याने प्रकाशित केला आहे.

मराठी अनुवाद : लक्ष्मीकांत पडोळे

Source : *Youth and agriculture : key challenges and concrete solutions, LEISA India, June, 2024*

लीसा भारत हे मासिक कृषी विकासाची आवड असणाऱ्या २०००० हून अधिक लोकांपर्यंत पोहचले असून, शाश्वत आणि पर्यावरणास अनुकूल आहे. दर तिमाहीत, मासिकाच्या मुद्रित आणि डिजिटल आवृत्त्या व्यावहारिक क्षेत्राच्या अनुभवांमध्ये रुची असणारे शेतकरी, स्वयंसेवी संस्था, शिक्षणतज्ज्ञ, संशोधक, विद्यार्थी, सरकारी विभाग, बँका इ. पर्यंत पोहोचतात.

दोन दशकांहून अधिक काळापासून निर्मित, लीसा भारत मासिक आपल्या व्यावहारिक आणि दर्जेदार सामग्री, आकर्षक डिझाइन, रंगीबेरंगी मांडणी, सुसंगतता आणि वेळेवर निर्मितीसाठी प्रसिद्ध आहे. इंग्रजी, हिंदी, कन्नड, तेलगू, तामिळ, ओडिया, पंजाबी आणि मराठी अशा वेगवेगळ्या ८ भाषामध्ये या मासिकाची निर्मिती केली जाते.

आम्ही संस्था, कंपन्या आणि विद्यापीठांना त्यांच्या सेवा, उत्पादने, अभ्यासक्रम आणि कृषी विज्ञानाच्या तत्वज्ञानाशी संरेखित असलेल्या घटनाच्या कार्यक्रमांची जाहिरात करण्यासाठी आमंत्रित करतो. अधिक माहितीसाठी श्रीमती रुक्मिणी leisaindia@yahoo.co.in वर संपर्क साधा.

